

Posebnosti slovenske jezikovne situacije s poudarkom na branju in razumevanju

Marko Stabej
Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta
marko.stabej@ff.uni-lj.si

Brdo pri Kranju, 25. oktober 2011

In tretje, ponavadi skrito vprašanje je, ali je standardizirani jezik res samo v službi skupnosti ali je hkrati tudi orodje za nadzor nad skupnostjo, orodje moči.

Nedavna radijska reklama za nemškega izdelovalca avtomobilov, ki se je spomladi vrtela na drugem programu državnega radia, se je začejala z uprizoritvijo pogajanja na avtomobilskem sejmu. Prodajalec rabljenega vozila je govoril v „pravi“ slovenščini, kupec rabljenega vozila pa je govoril v slovenščini z močnim in prepoznavnim tujim, „južnim“ naglasom. Kupec je pokroviteljsko in malce nasilno od prodajalca zahteval, naj še spusti ceno; prodajalec se je upiral, toda slišati je bilo, da pri pogajanju nima prav veliko možnosti in da bo prej ali slej popustil. Na tej točki ponudi oglaševalec kot **deus ex machina** izhod iz situacije, rešitev: če nočete, da se vam to zgodi, zamenjajte svoj stari avto za novega pri pooblaščenem prodajalcu teinte znamke. Z neizrečeno povezavo: tam bodo z vami ravnali pošteno in dostojno.

- Uporabljate Slovar slovenskega knjižnega jezika in Slovenski pravopis? Ju znate najti in uporabljati na spletu?
- Poznate referenčni korpus slovenskega jezika FIDAPLUS, njegovo temeljito nadgradnjo [GIGAFIDA](#), korpus govorne slovenščine [GOS](#)?
- Poznate [ŠOLAR](#), korpus šolskih pisnih izdelkov?
- Poznate slovenski slovarski spletni portal <http://www.termania.net/> ?
- Poznate stran z vzporednimi samodejnimi prevajalniki <http://itranslate4.eu> ?
- Veste, kako se sproži in kako izključi črkovalnik in pregledovalnik v vašem urejevalniku besedila? Ga uporabljate?

J3

J2

J1

Jezikovno znanje

Sporazumevalna
zmožnost

Bralna pismenost

Znanje in
vedenje

Pripravljena **Nacionalna strategija za razvoj** pismenosti je strateški dokument, ki določa prioritete in cilje vzgojno-izobraževalne politike na področju pismenosti. Skrbi za pismenost prebivalk in prebivalcev Slovenije posveča posebno pozornost, saj je slovenski jezik bistveni element naše kulturne identitete in hkrati temelj naše nacionalne identitete.

Temeljne usmeritve se povezujejo z naslednjimi cilji:

- osveščati javnost o vlogi jezika za človekovo delovanje,
/.../
- razvijati sporazumevalno zmožnost (poslušanje, govorenje, branje in pisanje) posameznika,
/.../

Nacionalna strategija za razvoj pismenosti, 2006, str. 8

- /razvijati/ učinkovite jezikovne rabe za samostojno delo z besedili (za nadaljnji študij oz. za osebni razvoj in delovanje v poklicu in družbi),

Nacionalna strategija za razvoj pismenosti, 2006, str. 12

Idealizacija kot ovira rasti bralne in *pisne* (?) pismenosti

- *idealizacija slovenske jezikovne situacije*
- *idealizacija (in shematizacija) besedilnih dejavnosti znotraj izobraževalnega sistema*

Jezikovna situacija

- Enojezičnost slovenskega javnega prostora zgodovinsko utemeljena z možnostjo (spo)razumevanja tudi tistih, ki znajo samo slovensko
- Posledično zavajajoči sklepi:
 - katerokoli *sporočilo v jeziku x bo materni govorec jezika x tudi razumel*
 - zato je treba “le” *čim bolje govoriti in pisati jezik x*
 - nerazumevanje je nekaj slabega, *poraz*

- Jezikovna *pravilnost* dolgo časa v ospredju vrednotenjske pozornosti javnosti in v ospredju izobraževalnih ciljev
 - zgodovinsko ozadje: očitek nerazvitosti in nestandardiziranosti slovenskega jezika

- *Specializacija* jezikovne/besedilne produkcije v takem enojezičnem okolju **ni usmerjena k bralcu/bralki** in olajšanju pretoka pomena, temveč **k vzpostavljanju in ohranjanju hierarhičnih razmerij**, poklicnih privilegijev ipd. (pravo, zdravstvo, uprava, znanost ...)
- Primer dobre prakse: testiranje navodil za zdravila

Intervju s Petrom Bossmanom, novim piranskim županom

Slovensko govorite, seveda delate napake. Ste učenje slovenščine v teh 33 letih zanemarjali? Bo to težava za zahteven piranski protokol?

Mogoče sem res nekoliko zanemarjal svojo slovenščino. Zdaj, ko sem župan, je položaj drugačen. Imam prijateljico slavistko, ki mi je že ponudila dodatno izobraževanje.

(Delo, 25. 10. 2010, str. 3)

- *Pismenost* širša javnost pojmuje predvsem kot zmožnost jezikovno pravilnega tvorjenja izjav/besedil
 - oziroma označuje nestandardno tvorbo kot *nepismenost*
- *Problem metajezika in metabesedila*
 - v vzgojno-izobraževalnem sistemu
 - v študijskih programih

Besedilne dejavnosti

- Tradicija *neprožnega, vnaprej danega razumevanja in zamejene interpretacije*
 - literarnih del
 - drugih besedilnih informacij
- Idealizacija besedilnih vzorcev in prirejanje besedil (in govornih dogodkov), da ustrezajo idealnemu modelu

- “Na podlagi rezultatov NPZ je mogoče sklepati, da je pri pouku (slovenščine) premalo samostojnega branja besedil in premalo nalog za razumevanje, ki vključujejo zahtevnejše miselne procese.” (Darinka Rosc Leskovec 2011)
- Didaktična zahtevnost odprtega, individualiziranega pristopa k razumevanju in tvorjenju besedil

J3

J2

J1

Jezikovno znanje

Sporazumevalna
zmožnost

Bralna pismenost

Znanje in
vedenje

IZBOLJŠEVANJE RAVNI BRALNE PISMENOSTI

IZBOLJŠEVANJE BESEDIL

Splošna b. zmožnost

Specializirana b. zmožnost

specializirana besedila

prevajanje

redigiranje
lektoriranje

IZBOLJŠEVANJE ZMOŽNOSTI IN ZNANJ ZA DELO Z BESEDILNIMI VIRI INFORMACIJ

Z avtentičnimi, vsebinsko, spoznavno in oblikovno zahtevnimi (= tudi s problematičnimi) besedili

S ponudbo in uporabo kakovostnih jezikovnih in drugih *servisnih* informacij

Bralna pismenost = v službi skupnosti

Strategija bralne pismenosti \neq *deus ex machina*